

finală, cultul lui *Sol Invictus* a devenit cel mai puternic adversar al cultului creștin.

Până în sec. I e.n. soarele, considerat ca protector al fertilității și sănătății, era prezent în Panteonul roman, dar în poziție minoră. Este vorba de acel *Sol Indiges*, autohton, cunoscut la Roma încă din sec. IV î.e.n. În ultimele decade ale republicii, cultul soarelui a început să câștige importanță și această tendință se accentuează sub Augustus, care voia să reîmprospăteze unele culte vechi romane. Începând cu sec. III e.n. Zeul Soare sirian se va suprapune aceluia autohton, înlocuindu-l apoi. Elagabal se va identifica cu această divinitate siriană care, după noua teologie, devine izvorul vieții din care purcedeau și celelalte divinități, precum și marele coordonator al cosmosului. Identificarea persoanei imperiale cu divinitatea solară va avea ca urmare transferarea asupra împăratului a tuturor acestor calități. Pătrunderea cultului solar oriental la Roma s-a datorat, în mare parte, armatei și comercianților, precum și sirienilor stabiliți în capitala statului roman. Tutoeur acestor factori li s-a adăugat și tendința spre un sincretism religios, tendință care corespundea nevoilor spirituale ale societății timpului. Templele în

care se săvârșea cultul soarelui erau cel din Emesa, apoi din Nicomedia, Taurus și Roma. Deși aspru criticat de către unii contemporani, acest cult a avut totuși și unele elemente pozitive. Este de ajuns să fie citat rolul pe care l-a avut cultul soarelui în sistemul de conducere instituit de către Aurelian în 274 și care i-a asigurat atât succesul său politic cât și al succesorilor săi. *Deus Sol Invictus* a devenit garantul puterii imperiale: *Dominus Imperii Romani*.

După convertirea la creștinism a lui Constantin, cultul lui *Deus Sol Invictus* a început să-și piardă din importanță, iar încercarea lui Iulian Apostatul de a-l menține nu a avut succes. Cea mai grea lovitură i-a fost dată de creștinism. Totuși, atât cât a durat, acest cult a avut, în domeniul politic, un rol mult mai important decât cultul mithriac.

Problema influenței pe care cultul lui *Deus Sol Invictus* a putut-o avea asupra creștinismului este foarte controversată. Se admite însă în unanimitate că, între anii 354—360, data sărbătorii Crăciunului a fost schimbată de la 6 ianuarie la 25 decembrie, luând locul sărbătorii *Natalis Invicti*, care celebra, la aceeași dată, nașterea zeului Soare.

Suzana Dimitriu

Gascou Jacques, *La politique municipale de l'empire romain en Afrique proconsulaire de Trajan à Septime—Sévère*, Roma, 1972, 258 p.

Aparut ca al 8-lea volum în colecția de publicații a Școlii franceze din Roma, studiului Jacques Gascou lărgeste tema enunțată în titlu, încadrând-o într-o sinteză a politicii imperiale romane în Africa, sub aspectul său politic, economic și social. Studiul apare cu atât mai util, cu cât o lucrare de ansamblu asupra vieții municipale din Africa, cât și asupra progresului romanizării acestei provincii în perioada postaugusteică nu fusese, până la data actuală, concepută.

Limitele care încadrează acest studiu, sec. II — începutul secolului al III-lea, marchează limitele perioadei de virf a politicii de municipalizare a Africii proconsulare, oferind un contrast atât față de secolul precedent, cât

și față de perioada de după domnia lui Caracalla, când, în urma faimosului edict din 212, care acorda cetățenia romană tuturor locuitorilor liberi din imperiu, dorința comunităților urbane de a căpăta dreptul municipal sau colonial a fost simțitor atenuată.

Prima parte a studiului este consacrată condițiilor generale de dezvoltare urbană în Africa romană, în partea a doua sînt cercetate municipiile și coloniile din această provincie, iar în ultima parte politica municipală a împăraților care s-au succedat în perioada enunțată.

Prima mișcare de colonizare în Africa a început odată cu Caesar și Augustus. Acesta

din urmă a întemeiat, cu precădere între anii 33—25 î.e.n., nu mai puțin de 13 colonii și câteva municipii în regiunile de coastă și în cele mai fertile din interior. Un nou impuls a fost dat politicii de municipalizare de către dinastia Flaviilor și care va câștiga încă în intensitate începând cu domnia lui Traian. Cauzele au fost multiple: originea provincială a unor împărați, declinul economic și demografic al Italiei, necesitatea de a stimula la maximum provinciile mai puțin obosite și mai bogate, în sffrșit necesitatea de a crea noi așezări în regiunile mai recent romanizate precum și aspirația populațiilor autohtone de a se încadra într-un statut juridic roman. Civilizația romană s-a impus pe linie de instituții, de limbă și de religii. Toți acești factori au contribuit la făurirea unei civilizații romano-africane, în sensul strict al noțiunii.

După enumerarea și descrierea coloniilor și municipiilor înființate în decursul sec. II — începutul sec. III, se trece la înfățișarea trăsăturilor generale ale politicii municipale dusă de împărații romani în această perioadă. Astfel, politica lui Traian poate fi

caracterizată ca o politică expansionistă, conjugată cu necesitatea de a exploata resursele economice și de a întări securitatea imperiului în regiunile mai puțin romanizate. Succesorul său, Hadrian, și-a îndreptat, dimpotrivă, atenția asupra sectoarelor celor mai romanizate, cele din NE Africii proconsulare, călăuzindu-se de ideea de a promova juridic așezările indigene. Dinastia Antoninilor va urma această linie politică, pe care Severii o vor nuanța și mai mult, urmărind să stabilească o contrapondere față de puterea centrală, reprezentată prin Italia și, respectiv, prin senat.

După această trecere în revistă autorul, încheind volumul, ajunge la concluzia că deși a existat o linie directoare în politica municipală a Romei imperiale, aceasta nu trebuie considerată ca „mecanică și automată”, ci adaptată la necesităților timpului în care era exercitată și care a adus o serioasă contribuție la romanizarea, pe cale pașnică, a Africii proconsulare.

Suzana Dimitriu

Cedric G. Boulter, *Corpus Vasorum Antiquorum, The Cleveland Museum of Art 1* (U.S.A. 15), Princeton, 1971, 35 p. + 48 pl.

Al 15-lea fascicul din seria CVA, U.S.A., cuprinde colecția de vase achiziționată, în majoritate, la câțiva ani după înființarea muzeului de artă din Cleveland în 1916 și căreia i s-au mai adăugat în 1930 câteva piese. Colecția a continuat să se îmbogățească cu exemplare de valoare, ca de exemplu lekythosul pe fond alb atribuit lui Douris (pl. 32--35/1 și amfora din 1970 atribuită pictorului lui Antimenes (pl. 13—14/1). Categoriile ceramice prezentate în acest volum sînt următoarele: attic geometric (pl. 1—3/1),

protocorinthian (pl. 3/2—5), corinthian (pl. 4), attic figuri negre (pl. 5—22), attic figuri roșii și pe fond alb (pl. 23—39), attic firrils negru (pl. 40/1—2), etrusc și sud italian (pl. 40/3—48/2), arretin (pl. 48/3—5). Volumul este completat cu doi indici. În primul este stabilită concordanța între numerele de inventar vechi și noi, în al doilea se prezintă lista pictorilor, a grupurilor stilistice, a claselor și a atelierelor în care vasele comentate pot fi încadrate.

Suzana Dimitriu

Christiane Neuffer—Müller, *Das fränkische Gräberfeld von Iversheim (Kreis Euskirchen)*, în seria Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit, seria B, Die fränkischen Altertümer des Rheinlandes, Berlin, 1972, vol. 6, 4 fig., 46 pl., 2 anexe, 110 p.

Mica dar substanțiala monografie a necropolei de la Iversheim reprezintă valorifica-

rea modernă a acestui interesant monument arheologic, care din punct de vedere cromo-